

Земљотреси у Цариграду

Περίληψη :

Будући да се Византија налазила на трусном подручју, земљотреси су се догађали веома често. Премда је у изворима остао забележен велики број земљотреса, разборито је претпоставити да је он заправо био још већи. Византинци су се бојали земљотреса како због њихових разорних последица, које су осим људских жртава обухватале и знатне материјалне штете, тако и због страха од божијег гнева изазваног људским гресима које су земљотресима наговештавани. У историји Цариграда (4.-15. век) забележено је нешто преко седамдесет земљотреса. С друге стране, израчунато је да је подручје Цариграда у дугом раздобљу од 500. године п.н.е. до 1890. године потресло чак пет стотина четрдесет осам земљотреса

Χρονολόγηση

4.-15. век

Γεωγραφικός Εντοπισμός

Цариград

1. Увод

Земљотреси од памтивека до наших дана изазивају страх код људи. Почев од паганских времена сматрало се да су они, као и неки други природни феномени (помрачење Сунца или Месеца, појаве комета и сл.) наговештаји долазеће катастрофе. Следећи оваква схватања, хришћани су сматрали да су земљотреси знак божјег гнева и недвосмислено упозорење људима да покушавају да ураде нешто што није по божијој вољи. Тако је, на пример, цар Лав III (726-741), оснивач сиријске династије и иконоборац, у духу свог времена један јак земљотрес схватио као знак великог божијег незадовољства изазваног поштовањем икона. Да би се умилостивили Свевишњем, да би некако искупили своје овоземаљске грехе и да би их он поштедео своје љутине, коју је испољавао кроз земљотресе, Ромеји су у знатној мери разгранали различите литургије, држали су процесije и веома често посезали за посредовањем локалних светих људи. Понекад су и мошти светаца била коришћена као талисман који је требало да пружи заштиту од земљотреса. Да се никад не би смела с ума снага божије јарости, уведен је, као нека врста вечите опомене и претње, посебан помен на годишњицу разорних земљотреса како у Цариграду тако и у Александрији. Као да се истрајавало на томе да из свести поданика Царства никада не ишчили помисао о могућности избијања земљотреса.

Ваља нагласити и чињеницу да у Византији, сем ретких појединаца у редовима учењака, није постојало неко веће занимање за научно објашњење колебања земљине коре. И они интелектуалци који су се трудили да понуде објашњење за настанак земљотреса у којем се неће помињати Бог вртели су се у зачараном кругу омеђеном античком теоријом чији је творац био Аристотел. Према Аристотеловом схватању, које је дуго превладало, земљотреси настају као последица покрета изазваног ветровима у дубоким подземним спилама. Ипак, не би се могло рећи да су и сви међу тим малобројним ромејским интелектуалцима који су размишљали о трусовима робовали Аристотеловом ауторитету. Тако је, на пример, византијски историчар 11. века Михаило Аталијат нашао је за сходно да оповргне његову теорију. Чувени цариградски патријарх Фотије (858-867, 877-886), држао се традиционалног схватања да су земљотреси казна за људске грехе, а постојало је и необично мишљење да су потреси тла изазвани изобиљем воде.

2. Земљотреси у престоници

Будући да се Византијско царство налазило на широком простору који је био веома трусан, земљотреси су се догађали веома често, готово сваке године. У изворима су најбоље посведочени земљотреси који су погађали Цариград. Према једном давном истраживању, подручје Цариграда је у дугом раздобљу од 500. године п.н.е. до 1890. године потресло чак пет стотина четрдесет осам земљотреса.¹ Што се византијске епохе тиче, први забележен

Земљотреси у Цариграду

земљотрес у Цариграду био је 342, а најснажнији земљотреси су у престоници Царства били 365, 438, 447, 525, 557, 740, 866, 869, 989, 1064, 1296. и 1346. године.² У византијској епоси престоница на Босфору забележено је нешто преко седамдесет земљотреса, први 342, а последњи 1454. године.³ Наравно, њихов епицентар није увек био у Цариграду и његовој непосредној околини, али су становници престонице осетили снажна подрхтавања тла која су за последицу имала штету на кућама, црквама и градским бедемима. Ако бисмо те земљотресе приказали по столећима уочили бисмо да их је највише забележених, чак 15, било у VI веку, затим 13 у V и XI веку, 8 у XIV веку, 5 у IV веку, 4 у VIII, IX веку и XV веку, 3 у X веку и XIII веку и по 1 у VII и XII веку. Уколико бисмо их бројали по периодима владавине појединих царева, највише их је било за владе Јустинијана I Великог (527-565) – чак десет.

Неки земљотреси су само наведени, а о некима је сачувано више података. Тако се, на пример, зна да је земљотрес из 526. године био веома снажан и да је изазвао рушење многих зграда и цркава. Том приликом су срушени и стубови царева Теодосија I (379-395) и Аркадија (395-408). Веома снажан земљотрес погодио је Цариград 9. јануара 869. године, а тло је наставило да подрхтава током следећих четрдесет дана и ноћи. Причињена је знатна штета цркви Свете Софије, као и цркви Богородице на тргу Сигми, а није била поштеђена ни црква Светих Апостола. Оновремени византијски цар Василије I (867-886) касније је обновио богомоље на којима је причињена штета. Такође, нарочито јак био је и земљотрес који се десио на дан Светог Димитрија, 26. октобра 989. године, а о њему постоје подаци у више извора. Погодио је Цариград, Нико медију, Тракију, Битинију и Лаконију, а удар се осетио и на Апенинском полуострву. Страдале су многе цркве у византијској престоници, а пало је у кубе Свете Софије. Његова реконструкција, коју је покренуо Василије II (976-1025), потрајала је шест година.

Занимљиви су подаци који се односе на земљотрес у Цариграду о којем пишу историчари Јован Кинам и Никита Хонијат. Догодио се 1161. године, приликом чувене посете иконијског султана Килиџ Арслана II (1155-1192) византијској престоници. Тада се збио необичан случај. Цар Манојло I Комнин (1143-1180) велелепно је дочекао свог муслиманског госта, својски се трудећи да на њега остави неизбрисив утисак о сјају и надмоћи Византијског царства. Намеравао је чак да уприличи једну свечану шетњу од акропоља до храма Свете Софије у којој би учествовао и владар Рума, али му се замисао није остварила. Василевсовој намери успротивио се тадашњи васељенски патријарх Лука Хрисоверг (1157-1170) који је нагласио да једном безбожнику није место међу светим и божанским предметима. Јован Кинам, увек спреман да прославља Манојла I Комнина, на овом месту има потпуно разумевање за поступак цариградског првосвештеника. Још један догађај, наставља византијски историчар, осујетио је план ромејског василевса: у глуво доба ноћи изненада је дошло до страшног земљотреса који је силно продрмао тле, а Ромеји су по том земљотресу увидели да је Лука Хрисоверг био у праву и да је реч о знаку да царева жеља није угодна Богу. Никита Хонијат лаконски примећује да је Бог тог дана укинуо празник. У наставку он додаје да се догодио земљотрес од којег су се срушила многа здања у византијској престоници, а и стање ваздуха је било врло неприродно и неуобичајено.

У веома занимљивом тону, поново са јасном поуком, Никита Хонијат је описао и земљотрес који се десио 17. фебруара 1201. године. Цар Алексије III Анђео (1195-1203) се извесно време бавио на Истоку, а на повратку њему и његовој свити умало се није десило да потону у морским таласима. Некако им је пошло за руком да се докопају Принчевских острва, а потом су прешли у Халкедон, преко пута самог Цариграда. Брзо су заборавили на велику невољу која их је снашла и предали су се страсти коњичких трка. Послушавши астрологе који су саветовали да се на кратак пут од Халкедона до Цариграда крене тек шестог дана, о чему Хонијат говори са неком врстом подмеха, Алексије III и његова свита су од раног јутра прионули на припреме за прелазак. Брод у дворској луци био је спреман, док су се цареви рођаци са упаљеним бакљама – још се није било сасвим разданило – скупили око василевса, приправни да се крене на пут. Али Бог је хтео да тада покаже да је једино он господар часова и времена и да само од њега зависи срећа и несрећа наших путева. Догодила се велика невоља јер је дошло до земљотреса и под царева себе се стропоштао тако да се разјапила огромна рупа кроз коју је пропало неколико људи. Сви они су задобили пуно повреда, а један евнух је погинуо.⁴

У земљотресу 19. маја 1346. године урушила се и купола цркве Свете Софије, па у знаменитој богомољи нису

Земљотреси у Цариграду

обављане уобичајене црквене службе. Тако годину дана касније, у мају 1347. године, Јован VI Кантакузин, победник у грађанском рату (1341-1347), није крунисан у Светој Софији него у малој цркви Богородице у Влахерни. Новац који је касније за обнову чувене богомоље послао московски велики кнез Симеон Иванович Горди (1341-1353) Византинци су утרוшили на ангажовање страних плаћеника у новом грађанском рату.

У ноћи између 1. и 2. марта 1354. године снажан земотрес је умногоме разорио Галипољ, који су Турци одмах заузели, и посејао ужасан страх међу Византинцима настањеним на подручју Тракије. О његовој силини на најбољи начин говори и чињеница да је са лица земље једноставно нестало неколико тамошњих мањих тврђава. Да би несрећа била потпуна, земљотрес је био праћен олујним ветром и леденом кишом, тако да се и део оних који су преживели обрушаваће зидина, међу којима је било пуно жена и деце, смрзао у потрази за било каквим прибежиштем. Ипак, изван број житеља Галипоља, најважнијег града на европској страни хелеспонтског мореуза који је веома пострадао, имао је срећу у несрећи да их прихвати брод који је пловио за Мореју, али је променио курс и превезао их у Цариград. Премда је византијска престоница била прилично удаљена од епицентра, опасно су били не само уздрмани него и делимично и урушени бедеми Цариграда чијем је становништву је у свежем сећању још био земљотрес од пре осам година.

1. Maas, G. Das Erdbeben von Konstantinopel 1894, *Himmel und Erde* 7 (1895) σ. 409-426, σ. 458-467.

2. Потпуни попис земљотреса доноси Grumel, V., *La Chronologie, Traité d'études byzantines* I (Paris 1958) σ. 476-481. Такође в. Downey, G., Earthquakes at Constantinople and Vicinity, A. D. 342-1454, *Speculum* 30 (1955) σ. 596-600 и Wirth, P., Zur "byzantinischen" Erdbebenliste, *Byzantinische Forschungen* 1 (1966) /= Polychordia. Festschrift Franz Dölger zum 75. Geburtstag/ σ. 393-399.

3. Дати су у одељку **ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΟ**.

4. Nicetae Choniatae Historia, I-II, έκδ. J. A. van Dieten (Berolini 1975), σ. 530.

Βιβλιογραφία :

Χροноλόγιο

342 : Земљотрес (осетио се и у Цариграду).

24. август 358 : Земљотрес у Македонији, Малој Азији, Понту, Никомедији (осетио се и у Цариграду)

21. јул 365 : Земљотрес чији је епицентар био на подручју Александрије (осетио се и у Цариграду)

368 : Земљотрес Никеја и Битинија.

396 : Земљотрес који се осетио на широком простору.

402 : Земљотрес у Цариграду.

Земљотреси у Цариграду

- 403 : Земљотрес у Цариграду.
- април 407 : Земљотрес у Цариграду.
- 412 : Земљотрес у Цариграду.
- април 417 : Земљотрес у Цариграду.
6. април 423 : Земљотрес у Цариграду.
25. септембар 437 : Земљотрес у Цариграду.
17. април 442 : Земљотрес који се осетио на широком простору.
6. новембар 447 : Земљотрес у Цариграду.
26. јануар 450 : Земљотрес у Цариграду.
- 467/468 : Земљотрес у Цариграду и Битинији.
25. септембра 477 : Земљотрес у Цариграду.
- 480 : Земљотрес у Цариграду.
26. септембра 487 : Земљотрес у Цариграду.
4. октобар 525 : Земљотрес у Цариграду и Сирији.
- 526 : Земљотрес у Цариграду.
- новембар 533 : Земљотрес у Цариграду.
16. август 542 : Земљотрес у Цариграду.
6. септембар 543 : Општи земљотрес који је највише погодио Кизик.
- 546: Земљотрес у Цариграду.
- фебруар 548 : Земљотрес у Цариграду.
15. август 554 : Земљотрес у Цариграду, Никомедији, Александрији.
11. јул 555 : Земљотрес у Цариграду.
16. април 557 : Земљотрес у Цариграду.
19. октобар 557 : Земљотрес у Цариграду и Антиохији.
14. децембар 557 : Земљотрес у Цариграду.
14. јануар 568 : Земљотрес у Цариграду.

Земљотреси у Цариграду

580/581 : Земљотрес у Антиохији (можда и у Цариграду?)

10. мај 583 : Земљотрес у Цариграду.

20. април 611 : Земљотрес у Цариграду.

26. октобар 740 : Земљотрес у Цариграду.

742 : Земљотрес у Цариграду.

9. фебруар 790 : Земљотрес у Цариграду.

4. мај 796 : Земљотрес у Цариграду.

862 : Земљотрес у Цариграду.

864 : Земљотрес у Цариграду.

866 : Земљотрес у Цариграду.

9. јануар 869 : Земљотрес у Цариграду (тло подрхтавало 40 дана).

948 : Земљотрес у Цариграду.

октобар 986 : Земљотрес у Цариграду.

25. октобар 989 : Земљотрес у Цариграду.

јануар - март 1010 : Земљотрес у Цариграду.

13. август 1032 : Вероватно земљотрес у Цариграду.

6. март 1033 : Вероватно земљотрес у Цариграду.

18. децембар 1036 : Вероватно земљотрес у Цариграду.

2. новембар 1037 : Земљотрес у Тракији, Македонији, Тесалији (можда се осетио и у Цариграду)

1038/1039 : Вероватно земљотрес у Цариграду.

2. фебруар 1040 : Земљотрес у Смирни (осетио се у Цариграду)

10. јун 1041 : Земљотрес у Цариграду.

23. септембар 1063 : Земљотрес у Тракији, Кизику, Никеји (вероватно се осетио и у Цариграду)

1064/1065 : Два земљотреса на разним странама (можда и у Цариграду?)

1081 : Вероватно земљотрес у Цариграду.

6. децембар 1090 : Земљотрес у Цариграду.

Земљотреси у Цариграду

1161 : Земљотрес у Цариграду.

17. фебруар 1201 : Земљотрес у Цариграду.

16. септембар 1237 : Земљотрес у Цариграду.

1. јун 1296 : Земљотрес у Цариграду.

1323. или почетком 1324 : Земљотрес у Цариграду.

17. јануар 1332 : Земљотрес у Цариграду.

11. фебруар 1332 : Земљотрес у Цариграду.

1341 : Земљотрес у Тракији (можда се осетио у Цариграду)

11. октобар 1343 : Земљотрес у Цариграду (12 дана).

19. мај 1346 : Земљотрес у Цариграду.

2. март 1354 : Земљотрес у Галипољу (осетио се у Цариграду)

почетак пролећа 1355 : Земљотрес у трачком приморју (можда се осетио у Цариграду)

15. август 1391 : Земљотрес у Цариграду.

28. јули 1402 : Земљотрес у Цариграду.

септембар 1437 : Земљотрес у Цариграду (?).

24. новембар 1437 : Земљотрес у Цариграду (?).

1454 : На територији срушене Византије.